

УДК 374.036:78.071.2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В МИСТЕЦЬКИХ ШКОЛАХ ХОРЕОГРАФІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Ревенчук В. В.

У статті аналізується проблема організації музично-освітнього процесу у мистецьких школах хореографічного спрямування. Обґрунтовується важливість музично-виконавської підготовки для виховання учня-хореографа. Визначається мета, завдання та змістове наповнення навчального курсу "Музичний інструмент" у позашкільних навчальних закладах хореографічного спрямування. Пропонуються психолого-педагогічні умови забезпечення ефективності музично-виконавської підготовки учнів-хореографів.

Ключові слова: музично-освітній процес, музично-виконавська підготовка, позашкільна мистецька освіта, хореографічне навчання, психолого-педагогічні умови, ефективність музичного навчання учнів-хореографів.

В статье анализируется проблема организации музыкально-образовательного процесса в школах искусств с хореографическим уклоном. Обосновывается важность музыкально-исполнительской подготовки для воспитания ученика-хореографа. Определяется цель, задачи и содержательное наполнение учебного курса "Музыкальный инструмент" во внешкольных учебных заведениях хореографического направления. Предлагаются психолого-педагогические условия обеспечения эффективности музыкально-исполнительской подготовки учеников-хореографов.

Ключевые слова: музыкально-образовательный процесс, музыкально-исполнительская подготовка, внешкольное художественное образование, хореографическое обучение, психолого-педагогические условия, эффективность музыкального обучения учащихся-хореографов.

The article analyzes the problem of organizing the musical-educational process in choreographic art schools. It is substantiated the importance of musical-performing training for the education of a pupil, who studies choreography.

The purpose, task and meaningful content of the training course "Musical Instrument" are determined. The aim of educational course the "Musical Instrument" is forming for the pupils the bases of art of playing music instrument (piano, violin and accordion), which is necessary for interpretation pieces of music. The objectives of the course are expressed in the development of interest in musical activities, in the arming with elementary theoretical knowledge, in forming the practical skills and abilities, in educating the creative activity of mastering the art of playing a musical instrument. The content of musical-performing education should ensure the development of the pupil as a creative person.

The article emphasizes that the basis of the teaching playing methodic should be both general didactic principles of learning, and principles that take into account the specificity of musical training. An individual approach to learning the playing a musical instrument involves flexibility in choosing the methods and techniques of teaching influence on the pupil in accordance with its individual psychological and age-specific features, level of general-artistic development.

The article substantiates the forms of organization of musical lessons in art schools: an individual lesson, preparing for taking part in concerts, festivals, musical evenings, creative meetings, etc. Also the article offers the psychological and pedagogical conditions of ensuring the effectiveness of musical-performing training of pupils-choreographers: purposeful pedagogical control of the musical-educational process; making the artistic and creative environment in the class, which is aimed to development of pupil's creative activity; development of motivation for mastering the playing on a musical instrument.

Key words: musical education, musical-performing training, extracurricular artistic education, choreographic educating, psychological and pedagogical conditions, effectiveness of musical education of pupils-choreographers.

Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті одним з пріоритетів визначає створення умов для розвитку, самовдосконалення й самореалізації кожної особистості. Мистецька школа, як базова ланка позашкільної спеціалізованої освіти, має шукати шляхи вдосконалення навчального процесу шляхом створення умов для виховання активної творчої особистості, здатної до нестандартного мислення та творчої праці, яка може самовиявлятися й самореалізовуватися у процесі навчальної діяльності. Реалізація проголошених завдань потребує якісного оновлення змісту позашкільної спеціалізованої освіти та зумовлює необхідність упровадження нових підходів до музично-виконавської підготовки учнів.

У наш час розповсюдженою і популярною формою естетичного виховання дітей стали хореографічні відділення шкіл мистецтв та хореографічні школи, де комплексний естетичний вплив на учнів відбувається засобами різних видів мистецтв. Особливість та різносторонність впливу на емоції, волю, інтелект, психіку учнів відбувається шляхом оволодіння різними видами танців (класичний, народний, бальний, сучасний) та музичним виконавством (спів, гра на музичних інструментах).

Питання організації музично-освітнього процесу в школі дістали ґрунтовне висвітлення в науковій літературі. Так, різні аспекти музичного навчання учнів реалізовано в музично-педагогічних концепціях, у яких обґрунтовуються теоретико-методологічні засади формування виконавця, навчання гри на інструменті (О. Алексєєв, Л. Баренбойм, Н. Гуральник, Н. Кашкадамова, А. Ніколаєв); питання змісту та методів опанування грою на музичному інструменті обґрунтовано у працях педагогів-практиків (Н. Любомудрова, Б. Милич, Г. Нейгауз, Е. Тимакін, Г. Ципін, А. Щапов); психологічні аспекти музично-виконавської діяльності досліджували Б. Теплов, В. Петрушин, С. Науменко, Ю. Цагареллі; теоретичне осмислення природи музичного мистецтва та пізнання специфіки музичного сприйняття обґрунтовано у працях Б. Асаф'єва, О. Костюка, Л. Мазеля, В. Медушевського; змістове наповнення музично-освітнього процесу розглядали Е. Абдуллін, Д. Кабалевський, Л. Масол, О. Олексюк, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Падалка, О. Щолокова, В. Шульгіна та інші.

Зміст позашкільної спеціалізованої музичної освіти у наш час набуває суттєвого переосмислення, педагогічна думка формулює пріоритетні питання формування особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва, володіння широким спектром художньо-естетичних знань та умінь, використання набутого творчого досвіду в особистому та соціальному житті. Сучасні вчені розглядають *музично-виконавську підготовку* як багатокomпонентний, цілісний процес, спрямований на оволодіння певною системою музично-теоретичних знань та практично-виконавських навичок, формування художньо-естетичного досвіду і виконавської культури, що забезпечує досягнення найкращого результату у сприйнятті, розумінні, емоційному та інтелектуальному пізнанні музичного мистецтва, всебічний розвиток індивідуальних якостей та музичних здібностей кожного суб'єкта навчання, можливість його самореалізації у музично-виконавській творчості [1, с. 9].

Повністю погоджуючись з попередньою думкою щодо музично-виконавської підготовки учнів у позашкільних спеціалізованих навчальних закладах, все ж акцентуємо увагу на тому, що вона лише частково відображує зміст музично-виконавської підготовки учнів-хореографів. Важливість музично-виконавської підготовки для цілісного охоплення учнем-хореографом сутності мистецтва є незаперечною. Через музичне мистецтво учень залучається до художньої культури, формуються його уявлення, ціннісні орієнтації та музичні здібності.

Метою нашої **статті** є визначення особливостей змістовного наповнення музично-виконавської підготовки учнів мистецьких шкіл хореографічного спрямування.

Невід'ємним компонентом виховання учнів на заняттях з хореографії є музика як один з наймогутніших чинників впливу на духовний розвиток особистості. Музика

поєднує в собі емоції та величезний світ думок, образів, ідей. Відтак музичне виховання виступає унікальним засобом формування емоційної та інтелектуальної сфер особистості учня. На думку вчених (Б. Асаф'єв, В. Медушевський, Е. Назайкінський та ін.), порівняно з іншими видами мистецтва, музика зберігає найбільший потяг до об'єднання з різними формами художнього висловлювання та виступає стрижнем синтезу з іншими мистецтвами, тим самим забезпечуючи поліхудожність мистецької освіти [3].

Як синтетичний вид мистецтва хореографія поєднує в собі мистецтво танцю та музику, які мають різні засоби виразовості та впливають на учня через пластику рухів, багатство музичного звучання. Отже, навчаючись у хореографічних класах, учні дістають унікальну можливість розвиватись як у галузі мистецтва танцю, так і в музичному відношенні.

На уроках хореографії через музичне оформлення танцю розвивається музикальність учнів, прищеплюється музичний смак, ритмічність, розуміння нероздільності танцю і музики, взаємозв'язку окремих елементів музичного твору і танцю. Супроводжуючи танець, музична композиція підкреслює всі особливості танцювальних рухів засобами музики і тим самим допомагає учням підвищувати якість виконання танцю. Успішність оволодіння учнями мистецтвом танцю значною мірою залежить від розуміння його музичного супроводження.

Саме тому невід'ємною складовою навчально-виховного процесу в хореографічній школі є музично-виконавська підготовка учнів. Через виконання музики учень може передавати своє розуміння жанру, стилю музичного твору та самореалізовуватися через власні емоційні переживання. Музично-виконавська підготовка учнів-хореографів здійснюється у класі музичного інструмента (фортепіано, скрипка, баян), співу та передбачає набуття учнем досвіду виконання музичних творів різних стилів і жанрів.

Метою навчального курсу "Музичний інструмент" є формування в учнів основ мистецтва гри на інструменті (фортепіано, скрипці, баяні), необхідних для інтерпретації музичних творів. У музично-виконавському класі найбільше виявляється комплексність мистецької підготовки учня в хореографічній школі, фокусується її цілісність впливу на учня. Поєднання у навчальному процесі різних видів мистецтв (танець, інструментальне виконавство, спів) виступає тим інструментом навчально-виховного впливу на особистість, яка вчиться цінувати прекрасне і самовиражатися засобами танцю, музики, вокалу тощо.

Завдання курсу виявляються у розвитку інтересу до музично-виконавської діяльності, озброєнні елементарними теоретичними знаннями, формуванні практичних виконавських навичок та умінь, вихованні творчої активності в оволодінні мистецтвом гри на інструменті.

Змістова наповненість музично-виконавського навчання має бути такою, щоб забезпечити розвиток учня як творчої особистості, яка виявляє особистісно-ціннісне ставлення до музичного мистецтва та сформованість потреби в музично-естетичних враженнях, володіє комплексом знань, необхідних для сприймання й розуміння музичних творів, виявляє активність у навчально-пізнавальній і музично-виконавській діяльності, може виразно і змістовно виконувати музичні твори.

Засобом навчання і виховання учня-хореографа у класі фортепіано є музичний репертуар. На основі його вивчення учні повинні розуміти: жанрові особливості музичних творів (пісня, танець, марш), найпростіші стильові особливості музики (у комплексі з основними видами танців, які вивчаються: класичний, народний, бальний, сучасний), метро-ритмічні особливості різних розмірів, основи формотворення музичного твору (мотив як найменша складова музичного висловлювання, фраза, речення, період, розділ) тощо.

Учень музично-виконавського класу повинен уміти: розучувати інструментальні твори, визначати образно-емоційний зміст творів, відчувати жанрові ознаки музики (пісенність, танцювальність, маршовість), розрізняти її стильові особливості (народна, джазова, класична, лірична), вирізняти (чути) музичну фразу, ритм, динаміку, агогічні моменти в музиці тощо.

Вибір навчального репертуару є одним з найважливіших завдань викладача музично-виконавського класу. Навчальний репертуар повинен спрямовуватися на розвиток творчої особистості дитини, оскільки в процесі цієї роботи відкриваються

великі можливості для формування відчуття танцювальності й виразності музичного виконання, виховання у дітей творчого ставлення до музичних творів тощо. Для забезпечення цілісності навчально-виховного процесу у мистецьких школах хореографічного спрямування необхідний інтегративний підхід до його організації: на заняттях з хореографії значний акцент робиться на адекватне слухове сприймання учнями музичного супроводу, а заняття у класі музичного інструмента націлені на осмислення особливостей танцювальної музики. В цьому полягає особливість репертуарної політики для учня-хореографа.

Організація музичного навчання в мистецьких школах хореографічного спрямування може відбуватися у різних формах. Так, традиційною у мистецькій педагогіці є індивідуальна форма організації навчання гри на музичному інструменті. Вона передбачає вибір методів, способів та прийомів педагогічного впливу на учня відповідно до його індивідуально-психологічних особливостей та рівня загально-художнього розвитку. В основі методики викладання гри мають бути як загально-дидактичні принципи навчання (науковості, систематичності й послідовності навчання, доступності, наочності, зв'язку з практикою, емоційності, свідомості й активності тощо), так і принципи, які враховують специфіку музичного навчання (індивідуальний підхід, єдність художнього і технічного розвитку, рівність умов для реалізації музичних здібностей та продовження музичної освіти, створення умов для музичної творчості та самовираження у процесі музичної діяльності тощо).

Окрім урочної форми організації музичних занять, організуються музичні клуби, вечори (присвячені творчості певного композитора), концерти (День музики, Посвячення в юні музиканти), екскурсії (поїздки в дім-музей композитора, художника), творчі зустрічі з сучасними композиторами тощо. Досить поширеною формою мистецького навчання в останні роки є участь школярів-хореографів у різноманітних музично-виконавських конкурсах та фестивалях, де демонструється достойний виконавський рівень, організуються зустрічі з видатними хореографами, музикантами, культурними діячами тощо. Такі форми організації навчання і виховання учнів-хореографів сприяють підвищенню їх мотивації до занять музикою, розширенню мистецького тезаурусу, набуттю виконавського, концертного та комунікативного досвіду, формуванню ціннісного ставлення до мистецької діяльності тощо.

Індивідуальний підхід до навчання гри на музичному інструменті передбачає гнучкість у виборі методів та прийомів педагогічного впливу на учня відповідно до його індивідуально-психологічних та вікових особливостей, рівня загально-художнього розвитку.

Так, на початковому етапі музично-виконавської підготовки (1–2 клас) методи навчання спрямовані на розвиток *музично-творчих здібностей* (підбір по слуху, знайомство з ритмічними формулами, розвиток емоційності сприйняття музики, тренування музичної пам'яті тощо), *практичних рухово-моторних умінь* (постановка виконавського апарату, ціпкість пальців, оволодіння основними виконавськими штрихами, формування уявлень про аппікатурні формули), *набуття теоретичних знань та умінь* (знайомство з клавіатурою та регістрами, вивчення нот, формування комплексу "бачу ноту—знаходжу клавішу—чую звук", розвиток реакції на зміну ритмо-формул, виокремлення жанрових особливостей музичних творів (пісня, танець, марш)). Практична робота у класі музичного інструмента передбачає керування процесом сприймання й розуміння учнем музичного твору та використання методів: показу (музичної ілюстрації), бесіди, пояснення, демонстрації, вербалізації змісту музичного твору, репродукування нотного тексту, концентрації уваги, моделювання виконавських прийомів, спостереження за реакцією учня, коментування, повторення, привчання до самостійної роботи на інструменті тощо.

На середньому етапі музично-виконавської підготовки (3–5 клас) способи впливу на учня спрямовані на *розвиток виконавських умінь, удосконалення художньо-інтерпретаційних навичок, корекцію виконавського апарату, використання набутих знань, формування мистецького тезаурусу* шляхом впровадження у навчальну практику методів: аналітичної бесіди, з'ясування спільних рис між музикою та різними видами танців, порівняння жанрових особливостей музичних творів (пісенність, танцювальність, маршовість), узагальнення певних рис, уміння робити висновки, аналіз виконання музичного твору, переосмислення інтерпретації,

стимулювання до творчого самовираження у процесі виконання музики, прослуховування програми тощо.

Способи педагогічного впливу на учня на завершальному етапі музично-виконавської підготовки (6–8 клас) спрямовані на *розширення кругозору, набуття концертно-виконавського досвіду, вдосконалення виконавських та художньо-інтерпретаційних умінь, вироблення самостійності, аналітичності, критичного мислення, самооцінювання власної гри*. Практична робота у класі музичного інструмента передбачає керування процесом вивчення учнем музичного твору та використання методів: активізації музичного мислення, зараження емоційним змістом музичного твору, окреслення ритмо-схем, показу негативних рис виконання, концентрації уваги на смислових центрах музичного твору, підкреслено-виразного інструментального інтонування, аналогій між видами танців (народний, класичний, бальний, сучасний) та характером музики, інтенсивного вслуховування, концентрації уваги на технічно важких та кульмінаційних моментах музичного твору тощо. Означені методи дозволяють враховувати особливості музичного навчання, враховувати дидактичні і виховні аспекти, розумно поєднувати оволодіння учнями теоретичним матеріалом та практичними навичками, зберігати індивідуальність, давати можливість саморозкриватися у процесі музично-виконавської діяльності [2, с. 117–122].

Аналіз наукових джерел з проблем організації музичного навчання, вивчення музично-педагогічної практики та власний педагогічний досвід дозволили обґрунтувати педагогічні умови, які, на наш погляд, забезпечуватимуть ефективність музично-виконавської підготовки учнів-хореографів, а саме:

- цілеспрямоване педагогічне керування процесом музичного навчання, сутність якого полягає в доцільному впливі на учня з метою організації й координації його навчальної діяльності, спрямованої на адекватне досягнення й змістовну інтерпретацію музичних творів, творче їх опанування, художньо-переконливе та технічно досконале виконання, формування ціннісного ставлення до творів музичного мистецтва;

- створення у класі художньо-творчого середовища, спрямованого на розвиток творчої активності учня через забезпечення позитивного психолого-емоційного фону навчання, ситуації успіху, підтримки й стимулювання самостійності учнів; стимулювання пізнавальних психічних процесів (активне сприймання музики, уважне стеження за її розвитком, словесне визначення образно-емоційної сфери музичного твору, художньо-образне мислення тощо);

- розвиток мотивації оволодіння грою на музичному інструменті шляхом стимулювання *прагнення* пізнавати музичне мистецтво й діставати задоволення від спілкування з ним, *потребу* реалізувати себе у музичній творчості й самовиражатися у різних видах мистецької діяльності (участь в концертах, творчих зустрічах, конкурсах, фестивалях тощо).

Отже, організація музично-освітнього процесу у мистецьких школах хореографічного спрямування є важливою педагогічною проблемою, яка потребує уваги науковців та педагогів-практиків. Вибір технології організації музично-освітнього процесу має враховувати особливості навчання учнів-хореографів. Запропонована модель навчально-виховного процесу у класі музичного інструмента виявила достатню ефективність та може бути рекомендована для впровадження у практику мистецького навчання. Для дослідників відкриваються можливості подальшого вивчення і наукового обґрунтування різних аспектів музично-виконавського розвитку учня-хореографа.

Література

1. Ліпська С. Л. Методичні засади удосконалення музично-виконавської підготовки учнів в умовах позашкільної спеціалізованої освіти : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання / Ліпська С. Л. – К., 2007. – 23 с.
2. Ревенчук В. В. Методичні засади взаємодії викладача та студента у процесі навчання гри на фортепіано : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Ревенчук В. В. – Ніжин, 2006. – 229 с.
3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К. : ТОВ "Інтерпроф", 2002. – 270 с.